

ગુજરાત સ્ટેટ એલિજબીલિટી ટેસ્ટ

વિષય : મનોવિજ્ઞાન

GSET અભ્યાસક્રમ

કોડ નં : ૧૪

1. મનોવિજ્ઞાન નો ઉદભવ

કેટલીક મુખ્ય પૂર્વાય પ્રણાલીઓમાં મનોવૈજ્ઞાનિક વિચારધારા: ભગવદ્ ગીતા, બૌદ્ધ ધર્મ, સુફીવાદ અને એકીકૃત યોગ. ભારતમાં શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાન: પૂર્વ સ્વતંત્રતા યુગ; આઝાદી પછીનો યુગ; 1970 ના દાયકામાં: સામાજિક મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં લેવાની શરૂઆત; 1980: સ્વદેશીકરણ; 1990 ના દાયકામાં: દ્રષ્ટાંત સંબંધો, અભ્યાસક્ષેત્ર પસંદગીની કટોકટી; 2000 ના દાયકા: શિક્ષણ ક્ષેત્રમાં ભારતીય મનોવિજ્ઞાન નો ઉદ્ભવ. મુદ્દાઓ: સામાજિક સામનો; સંસ્થાનવાદ અને મનોવિજ્ઞાન; અલગ ક્ષેત્રીય ઓળખનો અભાવ. પશ્ચિમી: ગ્રીક વારસો, મધ્યયુગીન સમય અને આધુનિક સમયગાળો. સંરચનાવાદ, કાર્યવાદ, મનોવિશ્લેષણવાદ, ગેસ્ટાલ્ટ, વર્તનવાદ, માનવતાવાદ, અસ્તિત્વવાદ, ટ્રાન્સપરસોનલ, જ્ઞાનાત્મક ક્રાંતિ, બહુસાંસ્કૃતિકવાદ. શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનના ચાર સ્થાપના માર્ગ - વુન્ટ, ફોઈડ, જેમ્સ, ડિલ્થે. મુદ્દાઓ: પ્રાયોગિક-વિશ્લેષણાત્મક દાખલા (લોજિકલ અનુભવ) ના સખત પાલન કરવાને કારણે મનોવિજ્ઞાનમાં સંકટ. આધુનિક મનોવિજ્ઞાન પર ભારતીય પ્રભાવ. માહિતીના દ્રષ્ટાંત ના આવશ્યક પાસાં: ઓન્ટોલોજી, એપિસ્ટેમોલોજી અને પદ્ધતિશાસ્ત્ર. પાશ્ચાત્ય મનોવિજ્ઞાનના દાખલા: સકારાત્મકતા, પોસ્ટ-પોઝિટિવિઝમ, જટિલ પરિપ્રેક્ષ્ય, સામાજિક સંરચનાવાદ, અસ્તિત્વમ કેનોમીનોલોજી, અને સહકારી તપાસ. દ્રષ્ટાંત ના વિવાદો. મનોવૈજ્ઞાનિક માહિતી પરના ભારતીય દાખલા: યોગ, ભગવદ ગીતા, બૌદ્ધ ધર્મ, સુફીવાદ અને એકીકૃત યોગ. વિજ્ઞાન અને આધ્યાત્મિકતા (અવિદ્યા અને વિદ્યા). ભારતીય મનોવિજ્ઞાનમાં આત્મજ્ઞાન ની પ્રાધાન્યતા.

2. સંશોધન પદ્ધતિ અને આંકડાશાસ્ત્ર

સંશોધન: અર્થ, હેતુ અને પરિમાણો. સંશોધન સમસ્યાઓ, ચલો અને ક્રિયાત્મક વ્યાખ્યાઓ, પૂર્વધારણા, નમૂનાઓ. સંશોધન હાથ ધરવા અને અહેવાલ તૈયાર કરવામાં નીતિશાસ્ત્ર સંશોધનનાં દાખલા: સંખ્યાત્મક, ગુણાત્મક, મિશ્રપદ્ધતિઓ સંશોધનની પદ્ધતિઓ : નિરીક્ષણ, સર્વેક્ષણ (મુલાકાત, પ્રશ્નાવલી, પ્રાયોગિક, અર્ધ-પ્રાયોગિક, ક્ષેત્ર અધ્યયન, આંતર સાંસ્કૃતિક અધ્યયન, ઘટનાશાસ્ત્ર, સ્થળ પરીક્ષણ, લક્ષ્ય જૂથો, કથાત્મક, વ્યક્તિ અધ્યયન, નૃવંશવિજ્ઞાન) મનોવિજ્ઞાનમાં આંકડાશાસ્ત્ર: મધ્યવર્તી સ્થિતિ અને પ્રસારમાન ના માપ. સામાન્ય સંભાવના વક્ર. પ્રાયલિય [T-ટેસ્ટ] અને બિન પ્રાયલિય પરીક્ષણો [સાઈન ટેસ્ટ, વિલ્કોક્સન સહી કરેલા રેન્ક ટેસ્ટ, માન-વિલ્ટની ટેસ્ટ, ક્રિશ્કલ- વાલિસ ટેસ્ટ, ફ્રેડમેન]. શક્તિ વિશ્લેષણ. અસરનું કદ. સહસંબંધક પૃથ્થકરણ: સહસંબંધ [પરિબળ ગુણાકાર, ક્રમાંક પદ્ધતિ], આંશિક સહસંબંધ, બહુવિધ સહસંબંધ. વિશેષ સુસંગતતા પદ્ધતિઓ: બાયસિરિયલ, પોઈન્ટ બાયસિરિયલ, ટ્રેટકોરિક, ફી ગુણાંક. નિયત સહસંબંધ: સાદો ચલીય નિયત સહસંબંધ, બહુચલીય નિયત સહસંબંધ ઘટક વિશ્લેષણ: ધારણા, પદ્ધતિઓ, રોટેશન અને અર્થઘટન. સંશોધન યોજના: એનોવા [એકમાર્ગીય, પૃથ્થકરણ ઘટકીય], ચદ્ચ્છીક બ્લોક યોજના, કસોટી પુન:કસોટી, લેટિન સ્ક્વેર, કોહોર્ટ સ્ટડીઝ, ટાઈમ સિરીઝ, મેનોવા, એન્ડોવા. એક નિદર્શ યોજના.

3. મનોવૈજ્ઞાનિક કસોટીઓ

કસોટીઓ ના પ્રકાર

કસોટીઓ ની રચના: વિગત લેખન, કસોટીનું વિગત વિશ્લેષણ પ્રમાણીકરણ: વિશ્વસનીયતા, યથાર્થતા અને માનાંકો કસોટીના ક્ષેત્રો: બુદ્ધિ, સર્જનાત્મકતા, ન્યુરોસાયકોલોજીકલ પરીક્ષણો, યોગ્યતા, વ્યક્તિત્વ માપન, અભિરુચિ કસોટીઓ

મનોવલણ માપન તુલા- સિમેન્ટીક ડિક્રનશાયલ, સ્ટેપલ્સ, લિકર્ટ તુલા.

કમ્પ્યુટર આધારિત મનોવૈજ્ઞાનિક કસોટીઓ

વિવિધ ક્ષેત્રો માં મનોવૈજ્ઞાનિક કસોટીઓ નો ઉપયોગ: મનોચિકિત્સા, સંગઠનાત્મક અને ઔદ્યોગિક, શિક્ષણ, સલાહ, લશ્કરી. કારકિર્દી માર્ગદર્શન.

4. વર્તનના જૈવિક આધારો

સંવેદનિક તંત્ર, સામાન્ય અને વિશિષ્ટ સંવેદન, ગ્રાહક અને પ્રક્રિયા તંત્ર, ચેતાકોષરચના, કાર્યો, પ્રકાર, ચેતો પગમ, ચેતો પગમીય પ્રવાહ, ચેતા પ્રેષક,

કેન્દ્રીય અને પરિઘવર્તી ચેતાતંત્ર અને કાર્યો: ચેતા લવચીકતા

શરીર લક્ષી મનોવિજ્ઞાનની પદ્ધતિઓ : આક્રમક પદ્ધતિઓ, એનાટોમિકલ પદ્ધતિઓ, લેસન પદ્ધતિ, કેમિકલ પદ્ધતિ, માઈક્રોઈલેક્ટ્રોડ અભ્યાસો, બિન આક્રમક: પદ્ધતિઓ, EEG સ્કેનિંગ પદ્ધતિઓ

સ્નાયવિક અને ગ્રંથિ તંત્ર: પ્રકારો અને કાર્યો

પ્રેરણાનો જૈવિક આધાર: ભૂખ, તરસ, ઊંઘ અને જાતીયતા

આવેગનો શારીરિક આધાર: લિમ્બિક સિસ્ટમ, અંત:સ્ત્રાવો દ્વારા વર્તનનું નિયમન

અનુવંશ અને વર્તન : રંગસૂત્રોની વિસંગતતાઓ, અનુવંશ અને વાતાવરણ (જોડિયા બાળકોનો અભ્યાસ)

5. ધ્યાન, પ્રત્યક્ષીકરણ , શિક્ષણ, સ્મૃતિ અને વિસ્મૃતિ

ધ્યાનસ્વરૂપ ધ્યાનનું : , ધ્યાનના પ્રતિમાનો

પ્રત્યક્ષીકરણઅભિગમો : , ગેસ્ટાલ્ટ, અને શરીરલક્ષી અભિગમ

પ્રત્યક્ષીકૃત સંગઠનગેસ્ટાલ્ટ : , આકૃતિ અને પશ્ચાત ભૂમિકા, સંગઠનના નિયમો

પ્રત્યક્ષીકૃત સાત્યતા, આકાર અને રંગ, ભ્રમ, અવકાશ, ઊંડાઈ અને ગતિનું પ્રત્યક્ષીકરણ અને પ્રેરણા પ્રત્યક્ષીકરણમાં .

.ભૂમિકા શિક્ષણની

સંકેત ઓળખ સિદ્ધાંત: ધારણાઓ અને ઉપયોગીતા

અવચેતન પ્રત્યક્ષીકરણ અને સંબંધિત ઘટકો, માહિતી પૃથકરણ, અભિગમ, સંસ્કૃતિઓ અને પ્રત્યક્ષીકરણ, પ્રત્યક્ષીકૃત

શૈલીઓ, તારાહની ઓળખ, ઈકોલોજિકલન પરિપ્રેક્ષ્ય

શીખવાની પ્રક્રિયા:

મૂળભૂત સિદ્ધાંતો: થોર્નડાઈક, ગથરી, હલ

શાસ્ત્રીય અભીસંધાન : પ્રતિમાન, પ્રક્રિયા અને સંબંધિત ઘટના

સાધનાત્મક શૈક્ષણિક ઘટના

દ્રષ્ટાંત અને સૈદ્ધાંતિક મુદ્દાઓ

પ્રબલન: સામાન્ય પરિબળો અને ઉપક્રમો, વર્તન પરિવર્તન અને તેની ઉપયોગીતા

શિક્ષણમાં બોધાત્મક અભિગમ: સુષુપ્ત શિક્ષણ, નિરીક્ષણમૂલક શિક્ષણ, શાબ્દિક શિક્ષણ અને વિભેદન શિક્ષણ.

શિક્ષણના પ્રવર્તમાન વલણો, શિક્ષણ નું ચેતાશરીરશાસ્ત્ર

સ્મૃતિ અને વિસ્મરણ

સ્મૃતિ પ્રક્રિયા : અંકન, સંગ્રહ, પુન:પ્રાપ્તિ

સ્મૃતિની અવસ્થાઓ : સંવેદનિક સ્મૃતિ, ટૂંકા ગાળાની સ્મૃતિ (કામચલાઉ સ્મૃતિ), લાંબાગાળાની સ્મૃતિ (ઘોષણાત્મક,

ઘટનાત્મક, કાર્યવાહીગત અને અર્થવિષયક સ્મૃતિ

વિસ્મરણ ના સિદ્ધાંતો: વિક્ષેપ કે અંતરાય, ઉદ્દીપક અંકન અથવા પુન:પ્રાપ્તિ નિષ્ફળતા, પ્રેરિત વિસ્મૃતિ

6. વિચાર, બુદ્ધિ અને સર્જનાત્મકતા

વિચાર પ્રક્રિયાના સિદ્ધાંતો: સાહચર્યવાદી અભિગમ, ગેસ્ટાલ્ટવાદી અભિગમ, માહિતી પૃથક્કરણ અભિગમ, ગુણોનો સમૂહ મોડલ

સંકલ્પનાનું ઘડતર: નિયમો, પ્રકાર અને વ્યૂહરચનાઓ, ચિંતનમાં સંકલ્પનાઓની ભૂમિકા, ભાષા અને વિચારણા સમસ્યાઉકેલ: પ્રકારો, વ્યૂહરવહનાઓ અને અવરોધો

નિર્ણયપ્રક્રિયા: પ્રકારો અને મોડલ્સ

મેટાકોગનીશન: મેટકોગિન્ટીવ જ્ઞાન અને મેટકોગિન્ટીવ નિયમન

બુદ્ધિ: સ્પીઅરમેન; થર્સ્ટન; જેન્સન; કેટલ; ગાર્ડનર; સ્ટનબર્ગ; ગોલમેન; દાસ, કર અને પેરીલા

સર્જનાત્મકતા: ટોરેન્સ, ગેટ્ઝેલ્સ અને જેક્સન, ગિલર્ડ, વોલેક અને કોગન

બુદ્ધિ અને સર્જનાત્મકતા વચ્ચે સંબંધ .

7. વ્યક્તિત્વ, પ્રેરણા, આવેગ, મનોભાર અને ઉપાય

વ્યક્તિત્વના નિર્ધારકો: વ્યક્તિત્વના અધ્યયન માટે જૈવિક અને સામાજિક-સાંસ્કૃતિક અભિગમો: મનોવિશ્લેષણાત્મક, નવમનોવિશ્લેષણાત્મક , સામાજિક શિક્ષણ, લક્ષણ અને પ્રકાર, બોધાત્મક, માનવતાવાદી અસ્તિત્વવાદી, વ્યક્તિઅતીત મનોવિજ્ઞાન.

અન્ય સિદ્ધાંતો: રોટરના લોકસ નિયંત્રણ, સેલિગમેનની વર્ણનાત્મક શૈલીઓ, કોહલબર્ગનો મનોબળનો સિદ્ધાંત.

મૌલિક પ્રેરણાત્મક સંકલ્પનાઓ:: મૂળવૃત્તિઓ કે સહજવૃત્તિઓ, જરૂરિયાત, ઈરાણ, ક્રિયાશીલતા કે જગૃતતા,

પ્રોત્સાહન, પ્રેરણાત્મક ચક્ર.

પ્રેરણા ના અધ્યયન ના અભિગમો: મનોવિશ્લેષણાત્મક, ઈથોલોજીકલ, S-R બોધાત્મક, માનવતાવાદી

સંશોધનાત્મક વર્તન અને જિજ્ઞાસા વૃત્તિ

ઝુકરમેન સંવેદનિક શોધ.

સિદ્ધિ, સંબંધ અને સત્તાની જરૂરિયાત, પ્રેરણાત્મક યોગ્યતા, સ્વ નિયમન

આવેગ: આવેગની શારીરિક સહસંબંધતા

આવેગના સિદ્ધાંતો: જેમ્સ લેંગ, કેનન બાર્ડ, શેકટર અને સિંગર, લેઝારસ, લિંડસ્લે

આવેગનું નિયમન

સંઘર્ષ : સ્ત્રોત્ર અને પ્રકારો

મનોભાર અને તેને ઓછો કરવાના ઉપાયો: પ્રતિમાનો, A B C D પ્રકારનું વર્તન, મનોભારનું વ્યવસ્થાપન (જૈવ પ્રતિપુષ્ટિ, સંગીત સારવાર પદ્ધતિ, શ્વાસોશ્વાસની કસરતો, પ્રગતિશીલ સ્નાયુબદ્ધ રાહત, માર્ગદર્શિત છબી, મનની જગૃત અવસ્થા, ધ્યાન, યોગાસન, મનોભાર નિવારણ તાલીમ)

8. સામાજિક મનોવિજ્ઞાન

સ્વરૂપ, અવકાશ અને સામાજિક મનોવિજ્ઞાનનો ઇતિહાસ

પરંપરાગત સૈદ્ધાંતિક દ્રષ્ટિકોણ: ક્ષેત્ર સિદ્ધાંત, જ્ઞાનાત્મક વિસંગતતા, સમાજશાસ્ત્ર, મનોવિશ્લેષણાત્મક અભિગમ, સામાજિક જ્ઞાન.

સામાજિક પ્રત્યક્ષીકરણ [સંદેશાવ્યવહાર, આરોપણ]; વલાણ અને સાંસ્કૃતિક સંદર્ભમાં તેનો ફેરફાર; વ્યાવસાયિક વર્તન જૂથ અને સામાજિક પ્રભાવ [સામાજિક સુવિધાઓ; સામાજિક નિષ્ક્રિયતા]; સામાજિક પ્રભાવ [સુસંગતતા, પીઅર પ્રેશર, સમજવટ, પાલન, આજ્ઞાપાલન, સામાજિક શક્તિ, પ્રતિક્રિયા]. આક્રમણ. જૂથની ગતિશીલતા, નેતૃત્વ શૈલી અને અસરકારકતા.

આંતરિક જૂથ સંબંધોની પદ્ધતિ [ન્યુનતમ જૂથ પ્રયોગ અને સામાજિક ઓધાખ પદ્ધતિ, સંબંધિત વંચિતતા પદ્ધતિ, વાસ્તવિક સંઘર્ષ પદ્ધતિ, સંતુલન પદ્ધતિ, ઈકિવટી થિયરી, સામાજિક વિનિમય પદ્ધતિ]

વ્યવહારિક સામાજિક મનોવિજ્ઞાન: સ્વાસ્થ્ય, પર્યાવરણ અને કાયદો; વ્યક્તિગત અવકાશ, ભીડ અને પ્રાદેશિકતા.

9. માનવ વિકાસ અને હસ્તક્ષેપો

વિકાસલક્ષી પ્રક્રિયાઓ: પ્રકૃતિ, સિદ્ધાંતો, વિકાસના પરિબલો, વિકાસના તબક્કા. સકુળ વૃદ્ધાવસ્થા.

વિકાસના સિદ્ધાંતો: મનોવિશ્લેષણવાદી, વર્તનવાદી અને જ્ઞાનાત્મક વિકાસના વિવિધ પાસાં: સંવેદનાત્મક-સ્નાયવિક, જ્ઞાનાત્મક, ભાષા, ભાવનાત્મક, સામાજિક અને નૈતિક.

સાયકોપેથોલોજી: ખ્યાલ, માનસિક સ્થિતિ, વર્ગીકરણ, કારણો

મનોપચાર પદ્ધતિ: મનોવિશ્લેષણ, વ્યક્તિ-કેન્દ્રિત, ગેસ્ટાલ્ટ, અસ્તિત્વવાદી,

સ્વીકૃતિ કમિટમેન્ટ થેરેપી, બિહેવિયર થેરેપી, આરઈબીટી, સીબીટી, એમબીસીટી, પ્લે થેરાપી, સકારાત્મક મનોરોગ ચિકિત્સા, ટ્રાંઝેક્શનલ એનાલિસિસ, ડાયાલેક્ટિક વર્તણૂક ઉપચાર, આર્ટ થેરેપી, પરફોર્મિંગ આર્ટ થેરેપી, ફ્રેમિલી થેરેપી. શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં શાળાના પરિબલોમાં પ્રેરણા અને શીખવાની સિદ્ધાંતોની એપ્લિકેશનો તેની અસરકારકતા શીખવે છે

શાળાઓમાં માર્ગદર્શન: જરૂરિયાતો, સંગઠનાત્મક વ્યવસ્થા અને પદ્ધતિઓ

પરામર્શ: પ્રક્રિયા, કુશળતા અને તકનીકો

10. ઉદ્ભવતા ક્ષેત્રો

જાતિગત સમસ્યા, ગરીબી, અપંગતા અને સ્થળાંતરના મુદ્દાઓ: સાંસ્કૃતિક પૂર્વગ્રહ અને ભેદભાવ. કલંક, અંતર અને સામાજિક પીડા; બાળ દુરુપયોગ અને ઘરેલું હિંસા.

શાંતિ મનોવિજ્ઞાન: હિંસા, અહિંસા, મેક્રો સ્તરે સંઘર્ષ નિવારણ, સંઘર્ષના નિરાકરણમાં મીડિયાની ભૂમિકા.

સુખાકારી અને સ્વ-વૃદ્ધિ: સુખાકારીના પ્રકારો [હીડોનિક અને ઈયુડીમોનિક], ચારિત્ર્ય ક્ષમતા, સ્થિતિસ્થાપકતા અને આઘાત પછીનો વિકાસ.

સ્વાસ્થ્ય: આરોગ્યને પ્રોત્સાહન આપતા અને આરોગ્ય સાથે ચેડા કરનારા વર્તણૂકો, જીવનશૈલી અને લાંબી રોગો [ડાયાબિટીઝ, હાયપરટેન્શન, કોરોનરી હાર્ટ ડિસીઝ], સાયકોન્યુરોઈમ્યુનોલોજી [કિન્સર, એચ.આય.વી / એડ્સ]

મનોવિજ્ઞાન અને તકનીકી ઈન્ટરફેસ: ડિજિટલ લર્નિંગ; ડિજિટલ શિષ્ટાચાર: સાયબર ગુંડાગીરી; સાયબર અપ્રલીલતા: વપરાશ, સૂચિતાર્થ; ડિજિટલ વપરાશ માં માબાપની ભૂમિકા.